

13162

VÄSTMANLAND

V. Skedvi

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

23/10 1939

Larsson, Carl, 1939

10/11 1939

6/12 1939

Svar på ULMA:s frågelista 27

Åkerns beredning

46 bl. 4:o

3 " teckn.

13162

Frågelistan n: 27
Skens beredning

Sagesmän:

Carl Larsson, född 1878
 i Sölbo, Västra Skedvi.

Jakob W. Sander, född 1860
 i Hakala, Västra Skedvi.

Da jag nu går in för att lämna svar på frågelistan n: 27 lägger jag till grund för berättelsen för det första; de uppgifter som före soldaten J. W. Sander kunnat lämna i anledning av vad han sett i de gamla redskapshidren da han som mycket ung arbetat på en hel del gårdar i Västra Skedvi, samt för det andra vad han som pigg och intresserad lyshats uppknappa av de, som i hans

N: 2

ungdom vora gavela.

Förrikt grundar sig kvaran på vad jag vid
persontliga besök i gårdarna kunnat laga reda
på och är vad jag själv, som infödd öskedibo,
under min lernad kunnat iakttaga.

De enkla teckningar, som nämligen söka ä-
skadliggöra utseendet å vissa verktyg för
åkerjordens beredning, del sådana som jag själv
sett och som delvis ännu finnas kvar, och del så-
dana som gamla bönder medelst teckningar följt
återgiva

I Jordbruksredskap.

chningar.
grejor

Här i Västra Öskedi ha vi med be-
rämmningen; loringar, grejor och verktyg
sammantfatla det, som i våra dagar
alltför ofta förekman^{en}le auktionens kun-
görelserna betecknas med kir- och
åkerbruksredskap.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Kaudrasklyp; yxor. rottyxa har före. Fig. 3.
kommit, men är ej känd om det fanns
någon speciell typ för ändamålet d.
v. p. för avhuggning av rötter på träd
och stubbar vid odling och dikning,
en mycket sliten vanlig yxa fick van-
ligen tjentgöra därtill. Sörvyxa eller
terhaackan fig. 1. var, som man såg, sk-
män, och tillverkades i något olika ty-
per.

Sörvhaacka.

Klubbor. fanns av en mängd varia-
tioner och användes till sinderläggning
av de i vissa fall rikligt förekomman-
de jock butarna, de kallades i allmän-
het för "kobelhytti" och arbetet kallades
att bulla bet och redskapet kunde
ofta få namn efter arbetet samt kalla-
des då för "bubulla". Fig. IV.

Kobelbulla.

Bubulla.

Djuphacker. Hacker. subigt Lander har här i v. N° 4.
Skedvi funnits ett slag djup hacker enl.

figur III. Med arbetets utförande med det-
ta verktyg gingo ofta två man i bredd
och hacker till till två av en ris bredd
och längd, som de sedan hjelpes att
vända, arbetets resultat lär ej vart för
stik vänlig plöjning. En annan typ av

Flåhacker. hacker var flåhacker fig. IX. Båda
användes flitigt vid odling arbete. Flå-
hacker är ännu synnerligen allmänt före-
kommande medan djuphacker helt
kommit ur bruk.

Skpattor. har här funnits av olika typer
och användes till flera ändamål fig. X.

Bauke. Som eller per och ibland flera pinningar av
trä eller järn inpassades i en bauke av
trä på vilket fattes ett skafft av trä inneh-

harka.

rätt mot pinnarna. detta redskap kal. No 5.
kallas egentligen för en harka med den
utbyggnad, som det olika arbetet bedinga.
de exempelvis; dyngharka, kolharka,
sorkharka o. s. v. alltså ändamålet med
olika antal pinnar exempelvis fempinn-
harka och gjupp. ienharka, den använd.
es i någon mån vid mednyllning av såd
då det gäldade mindre, och återiga åter.

Skedlappar.

lappar, samt pankare stålren, en annan
bredbladig och trekantig typ fig. VI. använd.
es bland annat vid arvarning av gödrel
och kallades dyng blona.

dyngblona.

Grepur. Bland handverktygen har grepur
inlagit en mycket framskutten ställning,
den första hemmagjorda av järn tillverka-
de typen fig. VII användes förut som vid
gödrelkörning och gödselpridning med

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

fördel vid upptagning av rotfrukter No 6.
framförallt potatisen, mot slutet av aders-
hundratalet kom fyr- och femkloiga gre-
par av en tyngre typ till andvändning som
tillverkades bl. a. vid Wedevägs bruk, se-
nare inkom en sorts grepar av smidigare
konstruktion från Amerika, som voro mycket
smtyckta, namn på grepar såsom; dyngre-
gref, potatisgref; tre- fyr- eller fem-
kloigref voro vanliga, andra namn
samt grepar med klor av trä äro okända
här. Med grepen erätt eller utvecklats
ifrån är väl egentligen träfygan.

Spadar och skoflar. Här i Skedvi
var porteringen av grävverktyg icke så
rikhaltig ett slags dikespade av trä.
Fig. VIII. med en skenning av järn, som
Sparks. kallades "sparks" var allmän och som

Dyngregref.
Potatisgref.

Larsonli.

Spaden var ett hemplöjdraktes beordde ^{N^o 7.}
det mer eller mindre på tillverkarens
kuntnärliga anlag, hur larsonli spaden
i fråga blev. Den användes till allt
möjligt; köra och djupgräva jord samt
vid dikning m. m. vid plänkning eller
brekning av diken användes den med
lockkärl t. o. m. länge sedan dike-
skufflar av pressad plåt kommit i
marknaden. Numera är träspaden på
godt sätt borta.

Skorla.

^{N^o 2}
Skorlofocle. fanns av flera variationer
både skodda och oskodda, en mycket
gammal typ fig II. fanns i mitt hem, den
begagnades bland ^{annat} att 'skorla' in spanmälen
och köra potatis med, den var skodd.
Skorlovar av annan form, tillverkade
för olika ändamål, har funnits här.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Sluggan.

en variant mellan skovelu och Spaden N° 8.
var sluggan fig. I., på fanns det myg-
ket breda träskovelu för ösning av
lättare saker och på mindre för ös-
ning av lös jord vid dikning samt
bottning av diken i Skedi samma de
vid skogskolningen till flor användning
vid stybbeing av miltor m. m. och beväux.

Stybbesk.

des i det sammanhanget som "stybbes-
skovelu", så var den allmänt förekom-
mande i våra "fågor" där den användes
att "moka fågare må", samt kallades

Fågor.

Dyngskovelu.

dä för dyngskovelu.

Spelt-järnspett, järnstör tillverkades
vid småbrukena runt om, är olika typer
fanns en mängd lalt, långa smala, som
bland annat användes vid kolning i skogen
och kallades rökspett, en annan sort

Rökspett

stadiqare men utan ögla, något av - N° 9.
smalnande upp till användes även myg-
ket i skogen vid uppbygning av drag-
hål - symmar på milorna och kallades

Pympsett.

ofta pympsett en mycket gammal, tung
typ med ögla och en stadig ansvällning
nedåt. Spetsen fanns, det samma verkäm-
hetsområde torde ha varit landtbruket,
och på till sist kom ett slags spets med
en krok eller en länk i lilländan i bruk,
det användes vid timmerlastning, krok-
en eller ~~de~~ länken var avsedd att fästa
spettet vid timmerkälken eller på bind-
ningen under transporten, denna ^{typ} av
spets kallades timmerspett. Arbetet kal-
lades att; bryta, baxa, spetsa och bända
och även ibland t. ex vid flykning på
en flörsstven, baxa o. s. v.

Summerspett.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson, 1939, V. SKEDVI

VSTM.
Frgl. 27

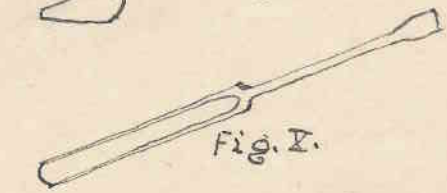
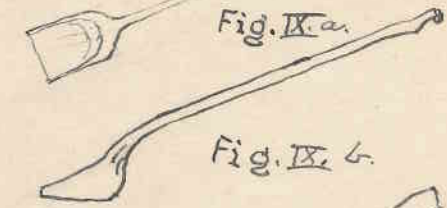
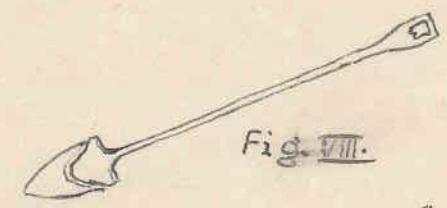
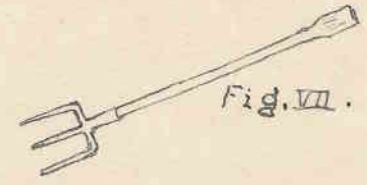
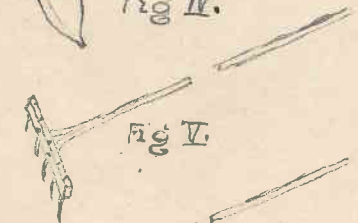
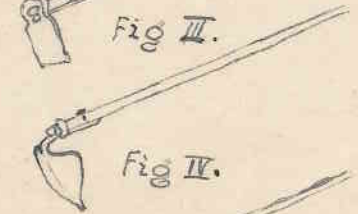
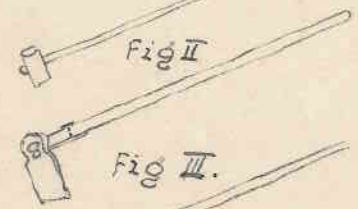
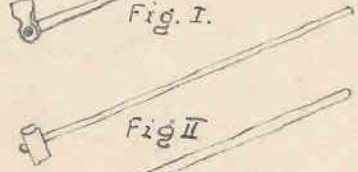
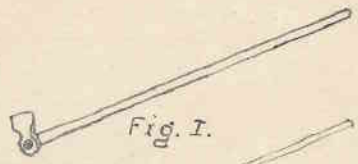
Vändhake.

En slags större krok av järn med № 10.
en ring var mycket vanlig och kallades
vändhake fig. 2. den användes vid
belyning av stenar och stubbar vid od-
ling, samt kunde ären flaktas med i
skogen då den gamla tidens väldiga
lurar skördades och de stora stocharna
skulle vändas för renkristning eller
jälstning på lunkälkarna.

Stenläggare, knuten och boreslägger
ett låt pinder eller som man någon
gång kunde höra knuttra sten med var
vanliga, boreslägger fanns egentligen
två typer en mindre och en större som
kallades postslägga och kom till använd-
ning då flera skitte om samma stenslag.
Kroppen. Då till sist hade vi den s. k. Kroppen en red-
skap av järn med träskäp.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI

VSTM.
Frgl. 27

Skirredskap och dragordningar:

N: 12

Dragordningar här i västra Skedvi voro
sj så mångfaldiga och benämningarna
sj så varierande så hade vi t. ex. skack
lor, vinterskacklor, harrskacklor, slängu-

Bukok. skacklor, djätter, parstall, bukok och
draglinor. Skackelträd gjordes av gran eller
björk medan skackelblåarna alltid gjordes
av björk. Den gemensamma kraftigare sväng-
eln för ett par dragare kallades svängel,
väg, parblå och schäftelå; det gemensam-
ma namnet på alla tre vägarorna blåarna
vid parkörning var parsvängel och vägm-
gång har jag hört namnet hammelväg, det
blåa med både djätter och blåar för par

Parstall. benämndes här i allmänhet för ett parstall.
Andra dragordningar dels fasts på for-
dinet såsom karrskakmar, titel slängu

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI

VSTM.

Frgl. 27

på parvagnen och parstocken på sm. № 13
stocken, dels lösa som äderschenan samt
mellanredja och partängen vid körning
med star. De anordningar sammed man
kopplade draganordningarna till redskap-

Streckullhank. en benämndes skackelhank, skackelmade
länk, karvokrok och ibland bara kroken.
De hål på skacklar, skakmar och drätter
genom vilka man fäste dem vid pelen kal-
Seltjerthäl. lades här alltid seltjerthäl, på dragli-
noserna fanns det alltid krokar som fästes
i seltjertharna eller i ringen.

Redret och smestocken äro gamla
redskap som ofta kummo till ändring
vid åkerns beredning om i träderbruk
eller vid potatislandens tillredning. Redret,
till vilket äderschenan hörde, beqvämades
alltid vid potatisöfningarna medan

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Fgl. 27

Sm.

smestocken eller oxstocken uterulande N° 14
begagnades vid tillredning av köttbädd-
och potatislandeu, arbetet som utfördes
med hjälp av smestocken kallades att sm.

Smä ärder fig. 12. som drogs av människor
voro mycket vanliga och finnes ännu hos
understecknad.

Risten. fig. 13. ett mycket gammalt
redskap, säges varit mycket i bruk vid
plöjning på gräsängar och vid odlingar.
Euf. Sander fanns en anordning på
risten som markerade var nästa fara
skulle skäras upp: öpp.

Öpp.

Simploq.

Gloqen. Sander vill minnas att han i
sin barndom hört benämningen Simploq.
troligen i samband med de odlingar
som utfördes här av Warmläningar.

I detta sammanhang det kanske

kan vara av intresse anteckna att vid ^{N:o 15}
tiden för mitt första deltagande i land-
bruket tillade man ofta rökpipshuvud
som vi sade vore av trä, skaffet vore
bält eller delvis borta och som oflast
tillade man bilar av detamma, jag minns
att de gamla kallade pipan i fråga för
Kjät pipa. en "Kjät pipa". Jag har aldrig sett någon
här använda en dylik pip. Det vadan
jag, med anledning av deras pikliga för-
komst i jorden här, drager slutsatsen, att
de härstamma från de Wärmäländska
odlarna.

Bevärfande ploget finnes ingen hög-
komst av någon äldre plogetyp än skes-
ploget, som dock på adertonhundraser-
Wäitlande. listalet bält undantogs det av en inom-
holms ploget. Wäitra Skedvi tillverkat järnploget "Wäit-

Landabolsplogar den var, fränsen
sjätra handlagen, bett gjorda av järn, den
gjutna delen av plogen eller den, som de
flera övriga delarna vara monterade
på, kallades plogkroppen, så var del
bullen, sulan, landskivan, fjölen, vänd-
skivan, risten ären kallad knifven eller
äsjärnet, skänglarna ären och bettlet
(dragst).

Norrlandsplogen. Norrlandsplogen från Mäntlandabolen,
namnet var efter smeden, var mycket
omtyckt och kunde godt konkurrera med
andra plogtyper som Överums- och Norra-
hammars, som ären började finnas i gårdar-
na. Den första smeden vid Mäntlandabolen
hete Jöderberg, men hans plogar blevo ej
så bra och då Överums- och Norraham-
marsplogarna allmer började uttränga

N° 16.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Wärtlandabolusplogen lades plogsmidiet № 17.
ned och numera finnes endast några ruin-
fragment kvar, som vittna om det lika bry-
ket i Spiksbergian. Med Wärtlandabolus-
plogen följde en skruvnyckel fig. 13¹⁴ den var
rätt behändigt gjord och fasthålltes med
ett enkelt grepp på ett av de runda flag-
gen mellan skänglarna.

Plogbilen och risten blevo efterhand
både plöa och plitua samt maite då
och då av bysmeden ses om, skärpas och
läggs på. om de blivit mycket plitua "läggs på" så
att de återfingo sin ursprungliga form.

Folket som hade ären om plogen och plöj-
ningen skapat en viss mystik, på fick den
ej eller slutad dagplöjning kvarstå i plog-
läran för då körde tullen med densam-
ma om vätterna vilket mest syntes på

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

hästarna, som om morgonen stodo loddriga i
stallet, medan ingen ändring kunde för-
märkas ute på plogningsfältet.

Sladden, är ett åkerbruksredskap som
har gamla anor i någon form har den nog
med säkerhet förekommit på snart od-
lingarna kunde få namn av åkerbruk, som
antydde har den förekommit i en mängd olika
former slät sladden fig. 18 kan i anledning
av sin enkelhet antagas vara den typ som
kom ^{först} i bruk på ris sladden längre fram i
tiden torde pinnsladden fig. 19 tillkommit
den användes på lös och styvare jordar
samt i större och mindre format allt efter
landbrukets storlek och tillgången på drag-
kraft, här i v. Skedvi fanns det sladder för
både en, två, tre och fyra dragare, där de
kunde ha tre till fyra dragare för sladden

18/8

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Fgl. 27

äkte alltid kirkarlarna stäende på den N° 19.
samma för att den skulle lämna bättre arbets-
resultat. Ståtbladdan och kisbladdan användes
endast på mycket lätta jordar. Alla dessa ty-
per har varit bruka i bortåt tre-tio år, de
Wibergsbladdan. efterföljdes av den s. k. "Wibergsbladdan", som på
sin tid ansågs vara ett utmärkt redskap
och finnes ännu kvar här på ett och annat
ställe, annan användes numera en kombi-
nation mellan pladd och harr den s. k.
Jönnsken. pladdharran "Jönnsken", den är ett av vår tid
bästa redskap på området.

Flanerbaddan fig. B. beagnades att ge-
na trädskäften med innan man togade
upp det för gödslingar, den kördes med
två par hästar med kirkarlarna stäende
på densamma och i allmänhet i riktning på
tvären över fältet, om man gick efter och reg-

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

berade med ett handtag arbetet d. v. s. skerde
av den lösa jorden på tegrypparna och släp-
te av den i dalarna för att få fältet så
jämnt som möjligt.

N:o 20.

Harven i sina olika former och blad-
den var som vi ibland kunna säga, där
en viss samhörighet råder, "Kusin-harven",
varum här, pådana som fyrkant-harven
trekant- eller klis-harven och fjäderhar-
ven samt sist i ledet hundrapinn- eller
lät-harven voro vanliga. Jag har icke
träffat på någon här, som höit något an-
vat om harven än den varit en kombina-
tion av järn och trä, som våra fyrkant-
och klis-harvstyper äro något olika de i
fjäderlån artsknade närlutes ett par
teckningar fig. 18⁸ och 18⁹ av de här van-
ligaste formerna. Sedan pinnaskinen kom

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

i bruk blev fyrkant- och klösharven på N° 21
godt som överflödig. Då harvens flörelse be-
tydelse bestod i att mylla eller harva ner
(över) den handrädda pälsen.

Utttryck om arbetet: "Ja ha, du Calle i dig
kan du ha hästen ä ta ä fyrkantharva
Metuddsstycket, ja ska gå dit ä säe mä
samma när vi fa äta, på längäkra ska
ja på vete, på när du kommer dit får
du byta im ä ta oxar ä klösharva, då ä
börsenbård^{er} där ä vete ska harvas ner
djupare".

Fjäderharven och sämaskinen började
komma hit i slutet på adertonhundratalet
och då pattes fyrkant- och klösharvorna und-
an men fjäderharven användes flitigt, se-
dan man först jämnat av fältet med pinn-
sladden, och harvade man med fjäderharven

Säe.
Säe.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

N. 22.

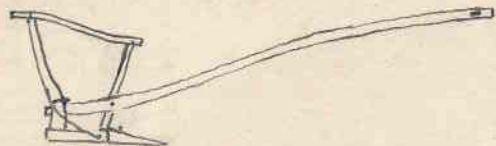

Fig. 12.

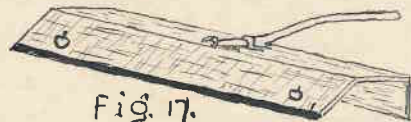

Fig. 17.

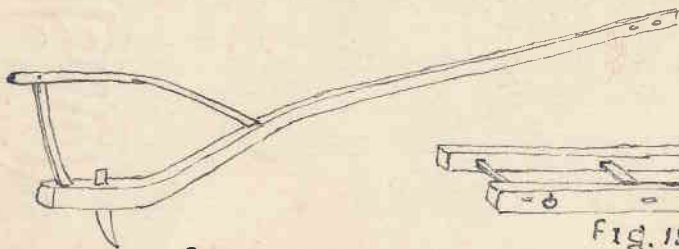

Fig. 13

Fig. 15.

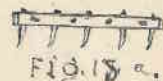

Fig. 15 a.

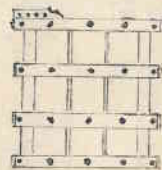

Fig. 15 b.

Fig. 16 a.

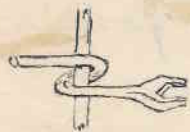

Fig. 14 a

Fig. 14 b

Fig. 16 b.

Fig. 18 a

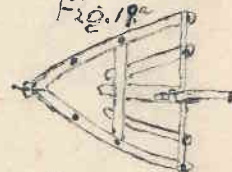

Fig. 18 b.

K.L.

för samarskinnu födrade en liss och sin
 påbåd om den skulle mylla över påddan.

Wältern; slätväteru, butväteru, ringväteru
 och treuulan äro de olika variationer
 som här genom tideru kommit till an-
 vändning. Slätväteru gjordes ofta av ek,
 Wälkubbe, ibland av en enda "vätkubbe" men äro
 någon gång delad i två, i allmänhet var
 en kam uppmonterad kring vätkubben
 och fastsatt på kammern en pits eller bok
 på vilken "wältarn" (körkarlen) kunde få
 åka. I allmänhet var kammern så gjord att
 ett par lisa skalmor koppelades till fig.
 20. Ringväteru och treuulan äro fabriksal-
 ster och förekomma allmänt, medan den sam-
 la but- och slätväteru värtan äro försvunna.

Arbetsriättet benämndes; välla, vällra, väl-
 ta but, slätväteru, ringvälla och treuula.

Stendrog, stensläpa och stenvaqa är N: 24.
gamla redskap, den äldsta kända typen
stendrogen liq. 21 ersattes av en s. k.
stensläpa av ihopspikade plankor eller
bakar, denna senare var enkla att
göra och praktiskare vid påläggning.
Stenvaquen användes mera för lång-
re transport av klunen (kilad) sten till
byggmadsgrunder och brobyggen.
Kulskottskoppan är gammaldags typ som varit
gjord av trä med en spräng av järn fram-
till, som hade till uppgift del, att skydda
framkanten på bottenbräderna och del
att göra det lättare få tag och kunna
gräva sig ned i jorden vid påläggning.
Alla ovanstående redskap förvarades
i allmänhet i ett hus som kallades redskaps-
redskapskyl. Liden, "redskapskyl" eller vaqskyl.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

II Häst- och värplojning:

N° 25

Skere avser givetvis odlad mark i allmänhet och till sin begränsning kan man nog säga att med en åker avrägs ett oflora rektangulärt stycke land, på alla sidor omgivet av diken, det systemet att medelst öppna diken sinderdela ett fält ^{kallas} för "åkerdikning" och tillämpades alltid före utgenom upplagande av öppna "förrar" eller dalar, dela sinder ett åkerfält kallas att teja öpp det samma, därav följer ^{att} delar mellan två dalar kallas en teg. Åkerfält, pådesfält, gräsfält, gräslå och lunda med flera namn beteckna ett vist område där kulturen växt odlas. Jordrimpa, jordrens, jordbit och åkerkil är de vanliga benämningarna på oregelbundna och små, odlade områden

Åkerdikning.
Förrar.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Beträffande benämningar på områden № 26.
där vissa produkter odlas brukar vi
säga linåker, ärtåker och potåker lika
ofta som t. ex. potland, potatistant o. s. v.
Så här i v. Skedi finnes numera nog ing-
en som varit med och kört risten eller den
gamla träplozen med endast ett handtag,
fastän de gamla både kört talas om och föte
dem. Årens träploz var den första tvärskäng-
liga handtag, som de gamla minnas sig va-
ra med och kört och till dem och de efterföl-
ande järnplozarna behövdes det endast en
man vid plojningen. I allmänhet hade man
ett par hästar eller ett par oxar för plozen.
Självt har jag som ung i mitt hem många år kört
plozen med ett par oxar.

Och man på något vis hann plojde man
alla värsådesland på hösten. Beträffande

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Den forna arbetsdagens längd kan som beteck. N° 27.
nande anföras att vi i Fölbo på norra sidan om
* öknamn på Skedviån hörde "kartelurarnas" höjande åt
torparna vid orarna vid Bjurnäs gård, som låg mitt emot
Bjurnäs gård. på södra sidan om sjön, från kl. 7 på morgo-
nen tills det blev alldeles nermörkt på kvil-
larna, så nog räckte arbetsdagen till.

Med lagom fuktighet blev det plogmycket och
lättplojt men hade det kommit mycket regn
tidigt på hösten med därpå följande långva-
rig torra ^{llor} gorden "terjucken", seg och tungplojt.

Terjucken

Som av olika orsaker det ibland kunde hän-
da att plogen iske ville lägga bra kunde man
ha en projek med, som "trampade forren", i andra
sidan var ett uttryck som, "gå i forra din ax-
sackare ett bevis för att både plog lillan och
den upplojda pännan hade ett gemensamt
namn.

Trampade
forren

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Med plöjning här kunde man t. ex. vid plöj-
 ning av fastbind säga att man plog ihop teg-
 na, det vill säga man lade först upp en teg-
 rygg och på körde man rundt omkring den -
 samma tills teggen blev färdig och slutade
 då på den ena sidan med att lägga upp
 en grundfoss samt på den andra sidan
 med upp lagande av en s. k. ålfoss i och
 med detta avslutades arbetet mellan tvän-
 ne tegar, denna gräns mellan tegarna kallas
 i en dal. Vid plöjning av s. k. lövrotta
 eller första plöjningen efter fastbindplöj-
 ningen plog man alltid i två eller ett teg-
 arna och då blev alltid dalen i sin helhet
 det första på teggen med en teghalva åt var
 sida.

Tegrygg.

Grundfoss.

Ålfoss.

Lövröta.

Alltid vid ändan av tegarna och oftast
 rundt om lämnade man ett område oplojt

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
 Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
 VSTM.
 Frgl. 27

Vändteq.

Som vi kalla vändteq och ären den plögs
ut och in varannan gång, efter slutad plöj-
ning grävde man med en spade färser rätt
över vändtegen till varje dal, dessa färser
kalla vi "pissuter", de voro avsedda för
dagvattnets avrinning.

Pissuter.

Betydelsen av plöja vändjord eller plöja
träde måste jag skänna är för mig litet
oklar jag lutar åt den åsikten att de flesta
här anse det vara samma plöjning. Uttryck
i samband med plöjningen sådana som; den
gick ut, den tar för bre förr, den går för djupt,
går på värsax, går öpp och håra tomme eller
komfor samt "å farnor på en", då luddar
må en o. s. v. voro vanliga.

Med plöjning förs lade man sig mycket
i rinning om att få arbetet så fint som möj-
ligt, var det närmast påske som plöjde klarast

N° 29.

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI

VSTM.

Fgl. 27

och gjorde krokiga och fula dalar fisk
han i regel ovett av sin hustrus varit
uttryck sådana som: "du rör på krokiga
i fula dalar på då aller förm när en oxe
går i pissar".

N° 30.

III. Trädesbruk och gödning.

På man i fordena tider använde sig
av en två-tre o. s. v. skifferbruk för de i
trädesbehandlingen varit så intensiv som
vid våra dagars spjerskiftesbruk.

Med Jander kan minnas av träde och
trädesbruk i äldre tider var att den bästa
jorden användes till hästpädesodling,
träddes ena året och päddes det andra,
den övriga delen av jorden användes dels
till vär-potatis- och rövland och dels fick
den ligga till självbärande gräs. Samtidigt,
det som träddes till hästpädden plöj-

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

des alltid på våren sedan värfädden och N° 31.
rotfruktlanden ordnats i de flesta fall
var jorden då pändra för fur eller ockra
för hård som ärsamkade en hel del extra
arbete med trädbruk.

Här i v. Skedvi finna vi vid gårdarna
äster och norr om Skedvåsjön; Skedviby, Sunne,
Traksta och flertalet en väldig massa sten-
muras = stengårdsgårdar, men stenen till
dessa lär i regel lagts ut fallna vid ny-
odlingar, de som hade råd sprängde fjöden
de större stenarna med f. k. brykret and-
ra grävde ned dem eller sladdade kring dem
tills de blevo varma varpå de hällde kallt
vatten på dem och lär haunnat få dem
att spricka fjöden på så sätt.

På den mesta odlade jorden var medelt
diken fjödelad i mindre stycken men

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Lembvarters-
diken

åkrar förekom det givetvis åtkillig dik- № 32
ning, dessa diken mellan åkrarna voro
sjö få stora, de vanligaste kallade man för
Lembvarters diken förekom in på åkrar-
na fulliga pänkor, svau, svauker som vi
kallade det här lades det med ett s. k. täck-
dike till detsamma, likaså där det fanns
källdrag sug eller sug gjordes suhände.

Åkern

Ät i gamla tider gräva diken var en viss
konst då arrangeringar och dikens profiler i de
flesta fall ej förekommo, diket utseende
sick bero på dikarens skicklighet därför
förekom det ofta att kaffliga och i ykket skick-
liga personer specialiserade sig på detta
arbete. Skulle ett nytt dike gravas stakades
dess längdriktning först upp med en stör
i varje byskningspunkt, på högg man sig
en kapp, lät oss säga vid upplagning av

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

ett s. k. femkvartersdike, som var fem kvarter
 lång, så skar man en skära rundt häppens
 mitt och denna skära riktades in på det ut-
 slakade dikets mittblinje och så sattes
 två och ett halvt kvarter åt var sida, som
 markerades med litet nedfattning av en primme,
 sedan vid första brytningspunkten, om det
 var en kulle, fick dikarm efter (ätter) öpm-
 mått lägga till häppens längd, vad som be-
 hövdes för att få den riktiga "breddan" i dagen,
 så pattes även där med en pinne mellan

Ätter

Dikes snöre. vilka sedan spändes ett snöre = "dikes snöre"
Spörade. och efter detta "spörade" dikarm upp di-
 keskanten, hade han uppskattat dikes-
 bredden fel fick (fick) han göra om (om)
 undan för undan (unna för unna) tills (te)
 dikesbrecken fick den rätta lutningen.
 Så man rensade ut gamla diken kallades

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
 Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
 VSTM.
 Frgl. 27

№ 34.
arbetet att bryta av och baltna ur. Så
fråga om det sporades någon bit eller ren
efter dikearbeten för gräsets skull har jag
gett till svar att ej på varit fallet, men
vid plöjningen togs i regel på bred plogtila
och den gamla träplojen krävde på stort
motstånd för landsidan att om det icke
lämnades tillräckligt bredt bälte kvar
åkte det ned i diket.

Diken ha efter sin betydelse olika namn,
här i M^o öfverhärskades mycket stora diken
för gravar, kändler, utfallsdiken, stordike
s. p. v. andra hade namn efter sitt läge t. ex.
räddike, gränsdike, backdike, vägdike och
åkerdike. Så ha vi igenläppda diken eller
toskdiken gjorda av flen, virke (träskelik-
Läckdiksärke. väike) ris or gran och enbuskar samt rör.
De första rösdikena torde kunna hänföras

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

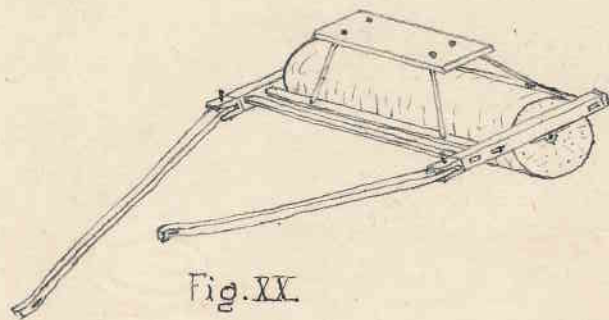

Fig. XX.

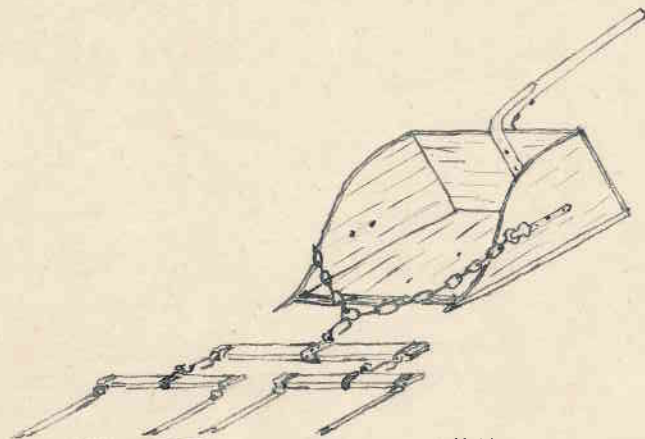

Fig. XXII. Med farställ.

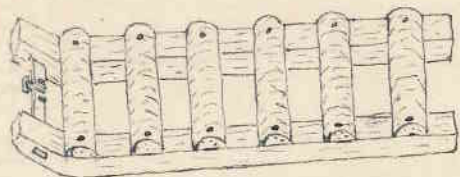

Fig. XXI.

till 1870 talit vid Wästlandsholms gård under
David von Schelsens tids.

Den ur de rensade diken uppkartade
torven sprattades ofta omkring med grä-
sar och sönderdelades med lit torvbackar
och på större gårdar med pullharven.
Jordvallarna efter nydiket kördes bort
i härror eller mulskopades bort.

Under åkerdikenas tidperiod körde
broprägan till ett i viss mån oöfvet problem
med påföljd att höckarlarna som offtast frakta-
des att köra med redskapen över de obe-
lydliga åkerdikena och samtidigt klä-
pade med sig en hel del lös jord som
blev kvarliggande som små dammar, ja, mäng-
en gäng fyllde upp hela diket. När broar
gjordes blev ibland jordbroar, då en panna
grävdes upp, fylldes med mindre sten var-

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

på varpa lades ris och på hertes jord ovan-
 på, en dylik bro var nog bra till en tid men
 slammade snart igen. Ett annat sätt var att
 bygga träbroar då man lade tre till fyra

Brovarar. Stycken "brovarar" på tvärsen över diket
 så lade man kluret trävirke över varar-
 na, faste med spikar eller ett flax trä-
 krokad en plana över vardera ändarna av

Broteljena. Bron som skulle hålla samman "broteljena".
 Dessa broar gjordes också och kallades flöjt-
 broar och användes ganska mycket. Man
 har också påträffat broar som gjorts av le-
 kade stenblock, dessa broar kallades trum-

Brotummen. mor (brotummen). Senare gjordes brotummen-
 na av kilad sten och i våra dagar görs de
 av cement.

Gödsel, göda, gr. vid hertspädes - potatis-
 och kornodling tillfördes åkern alltid det

tillskott av växtnäring, som affallet från
djur och människor kunde medgiva och
när tidpunkten för det samma inträffade
uttrycktes det här på följande sätt. "På i
Folksrolande. dag ska vi te i kyrka tråde, jolprelände
och porlande. Uttryck om åkern den ligger
Fälot. i lågervale, för "fälot", är vanskött, i dålig
hård, ut sugen och mager ett annat ord
för både jord, djur och människor i sam-
Utmärsla. ma mening användt ord var "utmärsla" det-
ta var nog ett upplänt ord från sydligare
delar av landet då mergel, mig vetterligt
isåne förekommit i västra Skedvi. katsetten
till åkerns oron tecknade egenskaper: väl-
skött, lueker, fet, bördig, väskli och i god
hård.

Samu på jödreln har tydligen bildats
i samband med dess tillkomst till v.

Göja.

ko- eller lagordynge, häst- eller stalldynge
 färdynge (talle) m. m. i de gamla träladu-
 gårdarna samlade sig med tiden under
 golvet en hel del spillning m. m. som då och
 då måste tagas där in kallade det för en
 riktig "göja". Det har sagt mig att P. K. Sal-
 petersjuare före i tiden före omkring i byg-
 dena och tog vara på denna "göja" för
 framställning av salpeter, huru som hänt,
 här västra & nordväst varit befriat från skyl-
 digheten att lämna salpeter, utan har använ-
 det det till åkerens gödsling. Gidselböq, göd-
 selstark och dyngeböq äro här vanliga
 namn på upplagda gödselsamlingar och
 plattorna där de ligga kalla in gödselstod
 och dyngerumm. Dyngratten, dyngepål, dynge-
 puss och dyngerump samt dyngeort, dyngeläma
 och koblarke äro kända uttryck här.

Kalk och konstgödselmedel hade man tam-
ligen olika åsikter om, speciellt konstgödselu
var föremål för ett visst misstroende, "den
skapade rika föräldrar och fattiga barn" det
menades att den tog "musta" ur jorden samt
gjorde den magen och fattigare på mulljord.
Kalken kom i varje fall först hit möjligen
på adersubhundratata sextio- eller sjutio-
talet medan konstgödselu dröjde i minst
trettio år till innan den blev allmän, nu-
mera köpes stora mängder konstgödsel och
tillföres åkerjorden och även kalk om än i
mindre mån.

Hid dyngskörningen kom alltid dyngprepa,
dyngskofla och dyngklona till användning.
Som ett exempel på hur dålig gödsel värden
var kan anföras att dyngan var så dåligt upp-
lagd i högen att man måste besagna spån

för att få loss något då man på vintern körde ut den på gårderna. Vinterkördom för gödseln var: dyngeståde, dyngespräm, dyngeskrynda och dyngesk medan sommarkördomen var dyngeskärra, dyngewagn och gödselkätt o. s. v.

Kode man träderjorden långt bort från gården kördes alltid det mesta av gödsel dit på vintern och lades upp i högar om tjugo till trettio lass, dessa högar täcktes i regel på varen med halm, kis eller jord, på sommaren kördes gödseln omkring på trädan och då var det i allmänhet flynnas lott att "bre dynga, sprätta dynga" yrkestiteln blev dyngesprättare.

Sneddes.

I regel "sneddes" gödseln ned i åkerjorden, blev det bråk om fick det duga att harva ned den med den s. k. Krokharven

"harva mer dynga" det blev dock iske fullt ^{N:o 42.}
på bra. Senare har man allmänt börjat
plöja med jödruln.

Följande lilla skildring kan vara bely-
sande på sättet för bestämmande av jödruln
fördelning på träden.

Personerna: Jan Erik, husboon

Balle diang pröjker

Husboon, hör du Balle i dag ska du ta
palle ä dyngkärren ä köra ikring dyng-
högen på vreten. Balle, mada, hm, hör
husboon, hur mycket ska då läggas på
joha? ja menar, hur stora ska högarna
vara ä hur långt imilla? Husboon, ja
Balle, du ska köra i kärren fullt mä dynga
ä så ska du börja nerve dike ä lägga
första högen sen ser du ätter var palle
stog mä framfötter, ä så kör du fram så

Nerve.

Lär.

långt så du får nästa höj där, i björ
höjor ska du ha är varit kärslan skulle
då gå på att icke dyngochögen tycks vilka
räcka te på flycke, får du fåke dra lite
pär:

Spädes skötsel var förr icke alla fänger
så bra, lost och ogräs kunde få växa så
man måste beta eller slå av det innan man
kunde börja plöja eller harva i det.

IV. ^{Har} När- och höstspädd.

Lär: N: Skedvi är det gemensamma
namnet för alla värbetex, värbuket
värgöra och värbädder, ^{och} vässa:
värsänning, sämning, sämningstid. Samn
på värsädd areal, harriaker, värland,
värsädderfält (flycke), det senare kunde
ofla beteckna en del av det hela.
Flycke för jordens lämplighet för be-

Boivat.

redning: den har torokat ur, torokat upp,
uivat, redder sig. Kotsattren, da' a
blott, da' a pust, da' smetar ve, da' fki-
var sej och kletar pa.

Jorden ar moir, lycker, redder sig och ar
latt koird, Kotsattren; da' hardt, da' a
sejt, te schuki a bulit.

Foer brukade man hoer i Skedi pa uov-
jorden pa tjalen, uran slatade da' foirst
ar akern med en slatpladd, handpad.
de dar pa och mykade sedan over pad.
en med en latt harr. Mid vassadens
borjan koird man i regel over fatten
med en pinnsladd, med denne koird man
alltid lang med farorua i allmanhet en
eller två tepar i taget var det latt kirt kunde
det bli sa bra pa att det gick all sa
pa sladdningu i annat fall om jorden

babadd.

Landsmalsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

N: 45
var mycket hopryckten och tung körd
Lärfot harv. fick man tvärharva med järfot eller
klosharven.

Et harvdrag kallade man att köra
över åkeren från ena ändan till den andra,
körde man fram och åter blev det en eller
flera vändor. Föt man icke vid körning
en harven eller pladden på något i upå
det uppkörda fatet kallades det att
drag i drag - köra drag i drag

Här i v. Skedvi var det vanligt med bides-
dens början såväl var som höst när bides-
eller gulärlorna visade sig på faten.
Ladden här tillgick nog litet olika på
flörse och mindre gårdar, på mindre
landtbruk fick en man sköta om fan-
ningen. Vid fanningen, som i de flesta
fall utfördes med ena handen, användes

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

Såsem.

en s. k. påskäppa eller påfjårding som
uppbars med en såsem över ena axeln
och fästas fram till på påskäppan me-
delst en krok.

Här man sådde vassäden tog man
alltid en s. k. teg i vändan och gick då
efter ena dalen eller färan som janska
väl märktes och kastade såden fram till
mitten av tegens bredd, en vända från ena
ändan av tegen till den andra kallades
ett säkert. Kastade man icke ihop såd.
en uppstod sedan såden kommit upp
en bara eller mista.

Skida.

Samsänning kallas här om man först på
sommaren odlar grönfoder eller potfrukter
på ett fält och sedan besatt det samma
på hösten med hirt såd. Om i anledning
av frollbräuna eller dålig kåle under vint-

Gätt ut.
Jä i.

en tröstbädder "gätt ut", bäddade man på
ibland med värsad detta kallades att "jä i".
Jäden kallades för närlan alltid med med
den s. k. fyrkant harven, senare när fjäden
harven kom till användning för vann fyr-
kant harven mer och mer och är numera näst-
an borta. Kört sädesfältet förrade man all-
tid upp i tegar om tre till fyra famnars
bredd, de karter, som bildades på forren
vid densamma uppkörning räpades av
Päpa forren och arbetet kallades "räpa forren".

Päpa forren.

beten, biter och pörr såväl som lin od-
lades ganska mycket här, för att ärtskäret
icke skulle falla med för mycket mot mark-
en och kullra, såades ofta örtaktiga
beträffande korodlingen här av gammalt
följande kugg fräga tillämpats. "Hör du
Olle, kan du säga mej va ti på äre di

Landmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

sär poveri? "Hå gör di la på våra" Pa Olle.
"Hj du di sär allri pover utan poveri".

Efter gammalt blandades rorfioret med fin
jord eller sand och såddes med ny par
på flätt land, senare har man börjat så
fioret med maskin i rader eller på drill.
Pörodlingen kräva rätt mycket arbete och
i anledning av brist på densamma har det
värit friskt här i v. Skedvi att källa ror
odlingen vid makt. Finfioret skule här
på tyockt på oxen kalkade på dit.

Här köksväxterna odlades kallades:
tappa, kälgård, kalland, köksväst land,
som i allmänhet delades upp i fångar t. v.
ärkräng, moratsräng och bönsäng m. fl.
Odlingen omfattade för det mesta: ritkäl,
rotkäl, blomkäl, msiötter, risbetor, paliter,
nackor, bondbönor, skärbönor, sockerärtor,

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27

och kryvärtor samt alltid i något ftensare N: 49
eller vid en ladjavel den obligatoriska
humbogården, och på till sist ej att förklim-
man den kolektion av medicinalväxter
som: äbrodd, malört, scufan, salvia och
fläderite m. fl.

Potatisodlingen spelade större bety-
delse förr än nu, detta är en måbrända
berovande av bristen på arbetskraft, arbet-
sättet var i stort sett detsamma som än i dag.

För då man slutat med potatisuppfög-
ningen för året kunde bygden ungdom på
tillsammans på s. h. ropankaks-kalas och då
hade de som på ofta förr mycket beviligt
på fitt veckla vis.

Kraftbacken W. Thedén d. 1 dec. 1939
Carl Erik Kareson

Landsmålsarkivet Uppsala 13162
Carl Larsson. 1939. V. SKEDVI
VSTM.
Frgl. 27